

Samenvatting behorende bij het proefschrift
To Read or Not to Read
Suzanne E. Mol

Over het enorme belang van lezen bestaat nauwelijks discussie. “*Lezen is een onmisbare vaardigheid in de samenleving,*” schreef minister Plasterk (OCW) in het voorjaar van 2008 aan de Tweede Kamer. Een vroeg begin met voorlezen wordt daarbij gezien als een cruciale stap voor de ontwikkeling van de kennis die nodig is om een vaardige lezer te worden. Is er wetenschappelijk bewijs voor de assumptie dat lezen onmisbaar is en ons slimmer en succesvoller maakt? De drie meta-analyses in dit proefschrift vatten 146 internationale studies samen met in totaal meer dan 10.000 kinderen en studenten waarin de rol van (voor)leesgedrag in de taal- en leesontwikkeling van zeer jonge kinderen tot jongvolwassenen centraal staat. Omdat peuters en kleuters het meest profiteren van het lezen van boeken wanneer ze gerichte hulp krijgen van hun ouders en verzorgers wordt er apart aandacht besteed aan interventieprogramma’s, die tot doel hebben om de kwaliteit van de voorleessessies thuis en op school te verhogen.

Kinderen die opgroeien in een omgeving met boeken weten voordat ze naar de basisschool gaan vaak al dat er een verband is tussen geschreven en gesproken taal en dat tekst van links naar rechts gelezen wordt. Deze en andere basiskennis zijn nodig om uiteindelijk vloeiend en correct te leren lezen en spellen. Naarmate kinderen betere technische lezers worden en de moeilijkheidsgraad van teksten toeneemt, wordt hun leessucces steeds meer bepaald door hun niveau van begrijpend lezen, dat mede afhangt van de grootte en breedte van de woordenschat, algemene kennis en het intelligentieniveau. Het lezen van boeken kan een belangrijke en ontspannen manier zijn om deze taal- en leesvaardigheden op te doen en uit te breiden. Het verhaal biedt bijvoorbeeld een relevante context waaruit de betekenis van moeilijke of onbekende woorden kan worden afgeleid. In dit proefschrift is op een kwantitatieve manier geanalyseerd hoe het lezen van verhalende teksten, zoals prentenboeken, romans en tijdschriften, samenhangt met indicatoren van begrijpend lezen en technisch lezen en spellen van kinderen, jongeren en jongvolwassenen. Er werd verwacht dat het lezen van boeken zowel een consequentie is van leesvaardigheid als dat het bijdraagt aan verdere leesontwikkeling. Omdat goede lezers waarschijnlijk meer plezier beleven aan boeken zullen ze ervoor kiezen om vaker te lezen, waardoor hun technische vaardigheden toenemen, hun woordenschat uitbreidt en hun tekstbegrip groter wordt.

Een meta-analyse is een krachtige methode om resultaten van studies met vergelijkbare meetinstrumenten en/of interventies te integreren, standaardiseren en op een systematische manier samen te vatten. Om onderzoeksbevindingen te kunnen vergelijken en communiceren worden effectgroottes gebruikt – kwantitatieve indices

van de relatie tussen variabelen. De eerste meta-analyse naar het effect van voorlezen op de woordenschat en de basisvaardigheden van lezen (Bus, Van IJzendoorn, & Pellegrini, 1995) vond matig sterke effecten. Deze studie ondersteunde daarmee de aanname dat het een groot verschil maakt in het leven van jonge kinderen of ze worden voorgelezen of niet. Het is echter van belang om meta-analyses regelmatig te vernieuwen en uit te breiden, omdat er veel nieuwe studies zijn verschenen en er eveneens nieuwe interventies en instrumenten zijn ontwikkeld en getest in verschillende groepen kinderen over de hele wereld.

Uit de eerste meta-analyse in dit proefschrift bleek dat vrijetijdslezen een drijvende kracht is achter geletterdheid en taalvaardigheid. Het verband tussen het lezen in de vrije tijd en uitkomstmaten als begrijpend lezen en technisch lezen en spellen was gemiddeld tot sterk voor kleuters, basisschoolleerlingen, middelbare scholieren en studenten aan hbo en de universiteit. In overeenstemming met een model van reciproque causaliteit werd het verband tussen lezen in de vrije tijd en de woordenschat, het technisch lezen en het intelligentieniveau met elk schooljaar sterker. Boeken lezen verklaarde 12% in de woordenschat van peuters en kleuters, 13% in de middenbouw, 19% in de bovenbouw van de basisschool en de eerste klassen van de middelbare school, 30% van de hogere klassen van de middelbare school en 34% op hbo- en universiteitsniveau. Zwakke lezers bleken betere basisvaardigheden, zoals kennis van het alfabet en fonologische bewustzijn, te hebben als ze aangaven te lezen in hun vrije tijd. Doordat deze leerlingen meer momenten hebben waarop ze deze vaardigheden kunnen oefenen, worden ze beter in het lezen van teksten dan zwakke lezers, die minder vaak lezen. Uit de eerste meta-analyse mag worden geconcludeerd dat het substantiële voordelen heeft voor de ontwikkeling van begrijpend en technisch lezen en voor succes op school als kinderen van jongs af aan een leesroutine weten te ontwikkelen.

Zolang kinderen nog moeten worden voorgelezen is het belangrijk dat volwassenen hun aandacht sturen en hen helpen bij het ontdekken van spannende delen van het verhaal en het begrijpen van onbekende woorden of moeilijke uitdrukkingen. In een interventie die bekend staat als *Dialogic Reading* [Interactief Voorlezen] worden ouders of verzorgers getraind om kinderen actief te betrekken bij een prentenboek. Zo leren ouders open vragen te stellen over plaatjes, karakters of gebeurtenissen in een verhaal en om onderdelen van het verhaal te koppelen aan eigen ervaringen uit het dagelijkse leven, zodat het kind aangemoedigd wordt om te reageren. De tweede meta-analyse toonde aan dat het stimuleren van de dialoog tussen ouder en kind de effecten van voorlezen kan versterken. Kinderen die interactief werden voorgelezen, hadden na afloop een significant grotere woordenschat dan

controlegroepkinderen die werden voorgelezen zoals hun ouders dat gewend waren. Opvallend genoeg profiteerden twee groepen kinderen niet van de interactieve voorleesinterventie: zowel de woordenschat van 5- tot 6-jarige kleuters als de woordenschat van kinderen met een verhoogd risico op taal- en leesachterstanden bleek niet uit te breiden. Het interactieve voorlezen zou de oudere kleuters teveel kunnen afleiden van de tekst, waaruit ze de meeste nieuwe woorden leren. Voor ouders van risicogroepkinderen is het voorstelbaar dat ze het, bijvoorbeeld door onervarenheid met voorlezen, te lastig vonden om de getrainde voorleestechnieken in praktijk te brengen.

Het was een van de doelen van de derde meta-analyse in dit proefschrift om te testen of risicogroepkinderen wel konden profiteren van interactief voorlezen op de peuterspeelzaal en in de kleuterklas. Veel van de interventiestudies, die werden uitgevoerd op scholen waar vooral risicogroepen les kregen, rapporteerden naast woordenschattaken ook testen van basisvaardigheden zoals kennis van het alfabet en fonologische bewustzijn rapporteerden. Uit de derde meta-analyse bleek dat ongeveer 7% van de woordenschatgroei van zowel peuters als kleuters verklaard werd door interactief voorlezen op school. Bovendien bleken alleen de kleuters alfabetkennis op te doen; jongere peuters hadden kennelijk al hun aandacht nodig voor het begrijpen van het verhaal en letten nauwelijks op de geschreven tekst in prentenboeken. Onderzoekers bleken echter veel effectiever in het stimuleren van de woordenschat dan de eigen leerkrachten, die alleen bij het voorlezen aan de hele klas gemiddeld effectief bleken in het uitbreiden van de woordenschat van risicogroepkinderen. Het lijkt daarom nog te vroeg om een grootschalige implementatie van interactief voorlezen binnen het schoolcurriculum aan te bevelen. Om de effectiviteit van een interactieve voorleesstijl op school te vergroten, is het waarschijnlijk noodzakelijk om leerkrachten individueel te coachen en ze meer informatie te geven over de theorie achter de interventie.

Samenvattend kan gesteld worden dat de meta-analyses in dit proefschrift ondersteunen dat het lezen van (prenten)boeken een belangrijke bijdrage levert aan schoolsucces. Voorlezen lijkt onderdeel te zijn van een continuüm van leeservaringen, die steeds meer buiten schooltijd worden opgedaan. Deze leeservaringen faciliteren en beïnvloeden de taal-, lees- en spelvaardigheden door de hele ontwikkeling heen. Het is daarom belangrijk om te investeren in de kwaliteit van voorlezen aan jonge kinderen, zeker in gezinnen waar weinig ervaring is met boeken en in peuterspeelzalen en kleuterklassen van kinderen die met een verhoogd risico op taal- en leesachterstanden op school komen. De resultaten van twee meta-analyses toonden echter aan dat de effecten van interactieve voorleesprogramma's juist tegenvielen in risicogezinnen en in

natuurlijke schoolsituaties van risicogroepkinderen. Voor vervolgonderzoek is het van belang om uit te zoeken hoe de kwaliteit én de kwantiteit van leeservaringen kan worden gepromoot bij zowel jonge kinderen als zwakke en goede lezers. Daarnaast is het nodig om kinderen longitudinaal te volgen binnen hun thuis- en schoolomgeving. Zo kunnen de processen en strategieën in kaart worden gebracht die verklaren hoe voorlezen aan kleine kinderen het leesgedrag van adolescenten en volwassenen bepaalt.